

Jarmo Saarti, Juha Kämäräinen, Eero Sormunen

Informaatiolukutaitoa määrittelemässä - ECIL 2013 konferenssi Istanbulissa

Kuluvan vuoden lokakuussa 2013 pidettiin ensimmäinen ECIL-konferenssi (European Conference on Information Literacy) Istanbulissa, Turkissa. Konferenssin nimi ja pitopaikka symbolisoivat hyvin eurooppalaista kehitystä. Toisaalta informaatiolukutaidosta ja sen soveltamisesta on Euroopassa – kuten koko maailmassa – tullut vallitsevaa käytäntöä, joten aiheeseen erikoistuneelle konferenssille on hyvä sosiaalinen tilaus. Toisaalta entiset itäiset Euroopan valtiot ja Turkki ovat alkaneet vahvasti integroitua kansainväliseen tiedemaailmaan ja sen sisällä käytävään keskusteluun.

Nimestään huolimatta konferenssin sisältö ei ollut vain eurooppalaista vaan esittäjiä ja osallistujia oli ympäri maailmaa. Lisäksi konferenssin pääpuhujiksi oli saatu alan lähes kaikki kansainväliset merkittävät tutkijat ja vaikuttajat, joten historian havina ja informaatiolukutaidon nopea kasvu erääksi informaatiotutkimuksen ja kirjastojen keskeiseksi kattokäsitteeksi tuli hyvin näkyville. Suomalainen alan osaaminen ja tutkimus esittäytyi hyvin konferenssin esitelmissä: suhteessa väestön kokoon olimme ehkä parhaiten edustettuina.

Taitoja, teoriaa vai tutkimusta - informaatiolukutaitokäsitteen määrittely

Merkittävä osa esityksistä käsitteli informaatiolukutaitokäsitettä ja sen määrittelyä. Käsitteen vuonna 1972 lanseerannut yhdysvaltalainen Paul G. Zurkowski kertoi omassa esityksessään, että hänen perimmäinen tarkoituksensa käsitteen esittelemisellä oli alkaa kasvattaa kasvavaan tietoyhteiskuntaan sitoutuneita ja siinä vaikuttavia kansalaisia. Käsitteen painopiste on taidoissa ja niiden hyödyntämisessä elinikäisessä oppimisessa ja viime kädessä demokraattisen ja tieteelliseen tietoon perustuvan yhteiskunnan rakentamisessa.

Yhdysvaltalaisessa retoriikassa toinen merkittävä IL-käsitteen markkinointiin liittynyt seikka on ollut kuluttajakunnan luominen informaatiotuotteille.

Zurkowski esityksessä ja hänen kommentissaan näkyikin tämä kahtiajako, hän itse korosti demokraattisen ja kriittisen kansalaisen käsitteen ensisijaisuutta. Tällä hetkellä hän näki suuria poliittisia haasteita siinä, että tietotekniikkaa käytetään entistä enemmän myös vallan välineenä. Hän piti sen vuoksi ensiarvoisen tärkeänä globaalia ohjelmaa IL-osaamisen kehittämisessä. Tässä ensisijaista on peruskoulutus koska hänen mukaansa taidot ovat modernin kansalaisuuden perustaitoja. Kirjastoja Zurkowski kehottikin radikaaliin tiedon ja tietämyksen puolustamiseen viihteen ylivaltaa vastaan.

Professori Natalia Gendina Kemerovan valtionyliopistosta kertoi omassa esityksessään IL-käsitteen kehityksestä ja käytöstä Venäjällä. Hän korosti sitä, että medialukutaidon ja informaatiolukutaidon yllä Venäjällä on pitkään ollut kattokäsitteenä informaatiokulttuuri. Tällä tavoin keskustelun painopiste siirtyy pelkästä informaatioon tai sitä välittäviin medioihin liittyvien taitojen sijasta näiden taitojen hyödyntämiseen kulttuurisessa toiminnassa sekä informaation tuottamisen ja käytön tapoihin ja vaikutuksiin yhteisöissä ja koko yhteiskunnassa.

Professori Jesus Lau Veracruzlin yliopistosta Meksikosta esitti esimerkin vastaavanlaisesta koko yliopiston informaatiokulttuurin kehittämishankkeesta. Siinä yliopiston tasolla tavoitteeksi otettiin kehittyvän yliopiston tieteellisen informaatiokulttuurin nostaminen kansainvälisen tason toiminnaksi. Esimerkistä kävi hyvin ilmi kuinka kirjaston puhe ja toimet IL:ään liittyen eivät yksin riitä, ellei koko yhteisö ota toimintatapansa muutosta strategiseksi tavoitteeksi perustehtäviinsä liittyen: tässä tapauksessa tiedon tuottamiseen ja julkaisemiseen. Esimerkki havainnollisti myös sitä, että informaatiolukutaito

liittyy aina yhteisön informaatiokulttuuriin ja sen kehittämiseen ja on siten monialaista ja yhteistoiminnallista tekemistä.

Perustaan kaivataan jyrkyyttä, toteutuksiin joustavuutta

IL on otollinen kohde tarkasteltavaksi koulutuksen yhden perusongelman, teorian ja käytännön jännitteen, kautta. Teoriaa tarvitaan tuottamaan ajattelulle välineitä ja antamaan käytännölle syvyyttä, jotta ne kantaisivat seuraavaa kirjastojärjestelmän päivitystä tai Googlen sovelluspaletin muutosta pitemmälle ja oman oppilaitoksen viittauskäytäntöä laajemmalle. Toisaalta asiakkaiden uskotaan tahtovan nimenomaan käytännöllisiä neuvoja ja ratkaisuja ongelmiinsa. Ns. valmiiden ratkaisujen tarjoaminen asiakkaalle varastoon tulevaa käyttöä varten ei ole pedagogisesti uskottavaa: on tavoiteltava kalan antamisen sijasta kalastamisen taitojen kehittymistä. Hyvä teoria on edellytys tiedonhankinnan ja –hallinnan osaamisen siirtämiselle uusiin ympäristöihin. Siitä on apua myös informaatiolukutaidon aseman etsimisessä ja vakiinnuttamisessa.

IL:n lipun alla opettaville ja opastaville kirjastolaisille tärkeä teoreettisten jäsenysten soveltamisalue on hallittu kirjastollisen näkökulman ylittäminen ja asiakkaan näkökulmien tavoittaminen ja päinvastoin. Tähän tarvitaan keinoja tuoda esiin, tarkastella ja muokata omaa toimintaa ohjaavia malleja. Tähän käyttö- ja julkiteorian jännitteeseen viittasi esityksessään ainakin tutkija Paulette A. Kerr Länsi-Intian yliopistosta, Jamaikalta.

Yhdessä tekemistä ja oppimista – IL:n implementointi kirjastojen toimintaan

Kerr korosti omaa tutkimustaan esitellessään praktista ja toiminnallista otetta IL:ään liittyvässä opetuksessa. IL on käsitteenä liian kompleksinen ja vieras, että sitä kannattaisi opetuksessa lähestyä käsitteellisenä oppimisena. Tätä todistavat vaikeudet motivoida opiskelijoita. Sen sijaan IL:ään liittyvien taitojen ja käsitteellisen osaamisen tulee liittyä opiskelijoiden jokapäiväiseen oppimiseen ja taitojen hyödyntämiseen opiskeluun liittyvissä tehtävissä. Tässä korostuu

taas useassa esitelmässä esille tullut IL-opetuksen ja oppimisen integroiminen yhdessä tapahtuvaan tekemiseen ja harjoitteluun. Tavoitteena on IL-osaamisen parempi siirtäminen kirjaston ja opiskelun konteksteista työelämään. Tällöin IL:n välineellinen määrittely on hyödyllistä: mikä käytännössä toimii ja auttaa oppimisessa ja tehostaa sitä on tavoitteen mukaista ja hyödyllistä.

Kerrin tutkimuksessa korostui Juan D. Machin-Mastromatteon, Jesus Laun ja Sirje Virkuksen esityksen “Participatory Action Research and Information Literacy: Revising an Old New Hope for Research and Practice” tavoin tarve tuoda informaatiolukutaidon edistämiseen interventionistista otetta ja välineistöä. Edestä opettamisen sijasta korostetaan ratkaisujen yhteistä tutkivaa kehittämistä. Toimintatutkimuksellinen malli antaa kaikille osapuolille luvan oppia työskentelemällä yhteisesti tunnistettuja ongelmia ratkaisten, jaettujen kohteiden parissa. Machin-Mastromatteon ym. lähestymistapavalinta on PAR, Participatory Action Research. Informaatiolukutaidon edistämiseen sovelletun PAR:in kytkemistä sosiaaliseen mediaan ehdotettiin eräänä toiminnallisena mallina, tavoitteena yhteisen työskentelyn saaminen sujuvaksi some-välineillä.

Kerrin esityksen jälkeen virinneesä keskustelussa nostettiin esiin ajatus tarinoiden ja institutionaalisten rakenteiden eri suhteista informaatiolukutaidon ytimen ympärillä: esitelläkö IL:ää rakenteiden kautta silloinkin, kun olisi paikallaan kertoa ja kuunnella eri toimijoiden tarinoita tiedon etsimisestä, löytämisestä, käyttämisestä ja tuottamisesta? Tarinat voivat selventää ja tukea rakenteita ja päinvastoin: rakenteet auttavat näkemään tarinoiden, viime kädessä kokemusten, yhtäläisyyksiä ja eroja.

Professori Christine Gläser Hampurin HAW-kerkeakoulusta esitti, että IL-taidot ja osaaminen tulee integroida myös kirjaston ja oppimisen tiloihin. Tässä ensimmäisenä askeleena on tuoda kirjastotiloihin oppimiskokemuksia tarjoavia tapahtumia (seminaareja, koulutuksia, ryhmätoimintaa), jonka avulla IL-taitoja opitaan yhdessä. Hän korosti myös tekemällä oppimista teoriapainotteisen opetuksen sijasta ja sitä, että oppiminen tarvitsee usein fasilitoijan: opettajan, tutorin tai valmentajan, joka ohjaa ja opastaa oppijaa oikeaan suuntaan. Kirjastotiloja tulisi Kerrin mukaan muuntaa IL-taitojen oppimista tukeviksi. Tiloihin liittyen kirjastojen suurimpana

haasteena on ns. kolmannen tilan eli kodin ja työpaikan välille syntyneen tilan haltuunotto. Tämä vaatii ensinnäkin jalkautumista sinne – virtuaalisesti tai reaalisesti – missä ihmiset toimivat ja toiseksi sekä yhteistoiminnallisuutta että asiakaslähtöisyyttä.

Oppimisen ja informaatiotyön yhdistäminen

Kirjastot fyysisinä ja erillisinä laitoksina ovat selkeästi tulleet perinteisen tiensä päähän. Informaatioteknologia on synnyttänyt kaikkialla läsnä olevan informaation tarjonnan kanavan. Lisäksi kunkin yksilön, yhteisön, tieteenalan ja muun toiminnan omat intressit vaikuttavat niiden tiedon käytön ja hankinnan tapoihin sekä tähän liittyviin tietovarantoihin ja niiden tiedonjärjestämiseen. Tästä on seurauksena kirjaston roolin korostuminen tiedon käytön ja hankinnan opettamiseen ja opastamiseen. Samalla kirjastojen tulee integroitua sinne, missä näitä tietoja käytetään ja haetaan.

Informaatiotutkimukselle formaatiolukutaidossa on selkeästi laaja tutkimuskenttä. Käsitteen määrittely vaatii monitieteistä keskustelua ja kehittämistä. Kuten professori Sirje Virkus Tallinnan yliopistosta esitti: IL-käsitteen systematiikka ja operationaalistaminen on vielä kesken (hän itse esitti kattokäsitteeksi informaatioon liittyviä kompetensseja, information related competencies). Lisäksi kirjastojen toimien vaikuttavuutta olisi syytä tutkia enemmän: mitä ja miten kannattaa opettaa. IL näyttäytyy myös hyvänä kattokäsitteenä pohtia laajemmin ja kriittisemmin informaatioyhteiskunnan ilmiöitä ja yksilöiden osaamis- ja vaikuttamismahdollisuuksia tässä kehityksessä.

ECIL-konferenssin arviointia

ECIL järjestettiin nyt ensimmäisen kerran ja seuraava on sovittu pidettäväksi ensi vuonna Kroatiassa. Konferenssi oli rakennettu hyvin laajalla profiililla, jossa tavoitteeksi oli määritelty *”to bring together researchers, information professionals, media specialists, educators, policy makers, employers and all other related parties from around the world to exchange knowledge and experience and discuss current issues, recent developments, standards, techniques, challenges, theories, and good practices.”* Lopputulos oli *”iflamainen”* hyvine ja huonoine puolineen.

Konferenssi oli laaja-alainen ja tarjosi hyvät mahdollisuudet informaatiolukutaidon eri osa-alueista ja sovelluskonteksteista kiinnostuneille tutustua alan kehitykseen niin käytännön ammattilaisen kuin akateemisen tutkijankin näkökulmasta. Toimintamuodot oli mietitty tältä pohjalta ja tätä monipuolisuutta on hyvä edelleen kehittää. Toisaalta järjestäjät olivat olleet kovin liberaaleja hyväksyessään esityksiä ohjelmaan. Ohjelma oli paisunut liian mittavaksi mikä merkitsi kohtuuttoman pitkiä päiviä ja runsasta rinnakkaisuutta ohjelmassa. Kun ohjelma alkaa 8:30, ei mieli pysy enää virkeänä klo 18 jälkeisissä istunnoissa. Monta kiinnostavaa esitystä jäi myös kuulematta rinnakkaisissa sessioissa.

Kaiken kaikkiaan ECIL:iä voi pitää onnistuneena avauksena. Näin suuren tapahtuman järjestäminen on kuitenkin melkoinen urakka. Toivottavasti päätös konferenssin järjestämisestä vuosittain ei hydytä hyvää ideaa alkuhunan haihduttua. Konferenssin artikkelit julkaistaan Communications in Computer and Information Sciences numerossa 396.